

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

STRATEGIC GUIDELINES AND DIRECTIONS OF STATE ENTREPRENEURSHIP MODERNIZATION

Розглянуто основні аспекти, що обґрунтовують необхідність удосконалення механізму використання державного підприємництва як інструмента держави з управління національною економікою. Визначено особливості його безпосередньої участі у економічних відносинах як суб'єкта господарювання, виходячи із засад стратегічного бачення подальшого розвитку країни на найближчу перспективу. У контексті цього сформувано низку пропозицій щодо реанімації авторитету державного підприємництва як безаналогового і поліфункціонального інституційного явища, що здатне забезпечити сталий розвиток країни.

Ключові слова: державне підприємництво, реформа державного сектору, підприємницька держава, ребрендинг, приватизація.

Рассмотрено основные аспекты, что обосновывают необходимость усовершенствования механизма использования государственного предпринимательства как инструмента государства для управления национальной экономикой. Определены особенности его непосредственного участия в экономических отношениях в качестве субъекта хозяйствования, исходя из основ стратегического видения дальнейшего раз-

вития страны на ближайшую перспективу. В контексте этого сформировано ряд предложенный касательно реанимации авторитета государственного предпринимательства как безаналогового и полифункционального институционального явления, способного обеспечить устойчивое развитие страны.

Ключевые слова: государственное предпринимательство, реформа государственного сектора, предпринимательское государство, ребрендинг, приватизация.

The main aspects, that explain the necessity of improving the mechanism of state entrepreneurship using as the state instrument for managing national economy, were observed. The peculiarities of its direct involvement in economic relations as the business agent according to the strategic view on further country development were identified. In order to this, the plenty of proposals were formulated with the purpose to reanimate the authority of state entrepreneurship as unique and multifunctional institutional phenomena, which capable to supervise stable country development.

Key words: public entrepreneurship, public sector reform, entrepreneurial state, rebranding, privatization.

УДК 338.24.021.8:338.242.4:338.222

Тинська І.І.

аспірант кафедри менеджменту та публічного управління
Тернопільський національний економічний університет

Постановка проблеми. Реформа державного підприємництва в Україні відбувається упродовж тривалого періоду часу за доволі суперечливих обставин у тому числі на сучасному етапі, коли вчергове спостерігається нераціональне використання його економічного потенціалу для забезпечення прогресивних соціально-економічних зрушень, що становить суттєву загрозу зриву завершення структурно-інституційної перебудови національної економіки в цілому.

Насамперед, першочергової уваги потребують такі проблемні моменти: 1) асиміляція реформи відносин власності з реформою державного сектору; 2) низька ефективність управлінської діяльності держави щодо підприємств, які залишилися у її власності; 3) відсутність достатнього обсягу фінансових ресурсів для завершення запланованих перетворень у відведені терміни; 4) опір «старої системи» просучасним нововведенням, покликаним усунути корупційну складову, монополізм підприємницької держави та забезпечити розвиток конкурентоспроможної ринкової економіки, орієнтованої на продукування інновацій.

Зважаючи на наведені аргументи, зародилося скептичне ставлення до необхідності збереження державного підприємництва як структурного елемента економіки та як інструмента держави з управління економічними процесами, що вимагає переоцінки його ролі і місця у рамках вітчизняного економічного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моніторинг наукових праць вітчизняних (О. Балакіревої [1], А. Єрмолаєва [1], Е. Лібанової [2], В. Марченко [3], А. Мельник [4], В. Осецького [3], М. Хвесика [2]) і зарубіжних (Ф. Бйорка [5], Д. Лапігіна [6], Ю. Лапігіна [6], Р. Моборн [7], Чан Кіма В. [7]) вчених підтвердив актуальність та дискусійність обраної теми дослідження. Оскільки й досі відсутнє концептуальне обрамлення державного підприємництва як інституційного явища, чітке визначення його функціонального навантаження та розмежування обов'язків держави як суб'єкта економіки і суб'єкта управління, проведення наукових розвідок у заданому напрямі є доцільним.

Формулювання цілей статті. З огляду на зміщення центрів економічної активності у глобальному вимірі, коли країни, що розвиваються, нарощують свою могутність, існує шанс для України зайняти гідне місце у європейському економічному просторі. Так як приватний бізнес сьогодні перебуває в очікувальній позиції і не готовий ризикувати, саме державне підприємництво здатне забезпечити позитивні соціально-економічні зрушення за умови своєчасної ідентифікації недоліків управлінської та підприємницької діяльності держави, а також пошуку шляхів їх якнайшвидшого вирішення.

Виклад основного матеріалу. На заваді кінцевого становлення державного підприємництва як невід'ємного елемента національної економіки

стоїть сукупність перешкод перш за все ендегенного походження:

1) на мікрорівні: технологічна відсталість і низька інноваційна активність державних підприємств; ресурсо- та енергоємність виробництва; збиткова діяльність і, як наслідок, брак оборотних коштів; недостатній обсяг капітальних інвестицій; відсутність класу кваліфікованих менеджерів;

2) на мезорівні: зростання питомої ваги монополізованих та олігополістичних ринків за участі державних господарських одиниць у рамках окремих галузей та регіонів;

3) на макрорівні: недосконалість структури державного сектора; високий рівень державних витрат на утримання об'єктів, що перебувають на балансі держави; низька конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість державних підприємств, тощо.

Довготривале ігнорування накопиченого пласту проблем призвело до того, що сьогодні фундамент державного підприємництва формують: стратегічні підприємства і природні монополії; низьколіквідні та інвестиційно непривабливі об'єкти державної власності (понад 50% корпоративних прав держави – це малі або середні за розміром пакети акцій); господарські структури, які у недалекій перспективі будуть приватизовані. Більшість з них належать до унітарної складової державного сектора, коли його корпоративна компонента залишається менш чисельною і ще й досі перебуває на стадії свого становлення.

Зважаючи на відсутність актуального реєстру об'єктів державної власності (про що зазначається у звітах Фонду державного майна України), обмеженість статистичної інформації ускладнює аналіз внеску державного підприємництва у реалізацію складових економічної політики, а також робить недостовірною оцінку його результативності у галузево-секторальному, територіально-просторовому та структурно-інституційному зрізах. Невирішеним залишається питання віднесення державних організацій та установ до складу державного сектора незважаючи на те, що вони відповідають за соціальну сторону функціонального навантаження держави (так, як у 2017 р. відновилися ініціативи з проведення комерціалізації їх діяльності як широкомасштабної акції, з'явилися додаткові підстави для розв'язання даної дилеми).

Щодо функцій державного підприємництва, то умовно їх прийнято поділяти на комерційні та соціально важливі, однак таке розмежування потребує законодавчого закріплення (уточнення засад, на яких вони здійснюються, затвердження порядку обліку результатів та встановлення міри відповідальності органів влади (осіб), наділених управлінськими повноваженнями.), що дозволить зробити процес фінансування суспільних потреб за рахунок бюджетних коштів більш прозорим [8; 9].

Виокремлені проблемні сторони реформи державного підприємництва дозволяють стверджувати, що приватизація об'єктів державної власності виявилася недостатньою мірою для реанімації його авторитету як учасника економічних відносин. Не покращило це і якості діяльності суб'єктів управління, у підпорядкуванні яких знаходяться державні господарські структури. Наявність нормативно-правової бази регулювання процесів їх створення, реорганізації, ліквідації, здачі в оренду, заставу чи концесію державного майна, оподаткування не лише не спрощує, але й ускладнює управлінські маневри (існуюча децентралізована модель створює можливості для численних зловживань, адже відповідальність за провальні управлінські рішення має колективний характер), зважаючи на суперечливість положень та некомплементарність діючих законодавчих актів [8; 9; 10; 11; 12; 13].

Загалом у найближчі кілька років «перезавантаження» державного підприємництва відбуватиметься згідно 18 напрямів, затверджених у 2014 р. Національною радою реформ України і представлених у численних документах стратегічного значення (ключове значення серед яких відводиться Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки), що виступають у якості гарантії невідворотності задекларованих трансформацій, проте, знову, як і у попередні роки спостерігається відсутність детальної покрокової «інструкції до дій», що обумовило необхідність формування власного бачення шляху проведення ребредингу державного підприємництва [11] (рис. 1). Відштовхуючись від даних, представлених у Прогнозі економічного і соціального розвитку України на 2017 р. та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2018 р. і 2019 р., передбачається розробка позитивного (оптимістичного) та негативного (песимістичного) сценаріїв його розвитку на найближчу перспективу [12].

Перший варіант реформи державного підприємництва побудований, виходячи із ринкових засад ведення господарської діяльності. За такого підходу воно позиціонується не лише, як дієвий інструмент держави з управління національною економікою, але й, як ефективний та конкурентоздатний, комерційно і соціально зорієнтований, фінансово та операційно незалежний учасник економічних відносин, який своєчасно виконує свої фіскально-бюджетні зобов'язання, у тому числі, за рахунок продажу низьколіквідних державних активів, дрібних пакетів корпоративних прав, покращуючи структуру державного сектору. Другий сценарій більш ймовірний, адже відповідає урядовим намірам щодо максимально можливої оптимізації масштабів державного сектору у складі економіки з метою економії бюджетних коштів, спрямованих на утримання державних господарських утворень.

Реалізація оптимістичного сценарію (як бажаного) вимагає радикального реконструювання стандартного набору ціннісних елементів, зокрема, на основі моделі чотирьох дій «усунути-зменшити-підняти-створити» [7, с. 49-50]. Визначальне значення відводиться побудові лінії потенційних конфліктів з іншими учасниками економічної системи, створенню стратегічних профілів державних підприємств як підґрунтя для підготовки стратегічної канви найкращого шляху розвитку державного підприємства (рис. 1).

Затвердження методичних рекомендацій зі складання стратегічних і фінансових планів, енергетичних балансів підприємств державного сектора сприяють узгодженню, формалізації та прогнозованості результатів їх діяльності. При

цьому аналізується як сукупність внутрішніх, так і зовнішніх чинників, зміна набору яких зумовлює формування так званої парадигма ефектів державного підприємництва, серед яких: фінансово-економічний, соціальний, науково-технічний, екологічний, зовнішньополітичний, безпековий тощо (рис. 1).

Задля того, аби державне підприємництво утвердилося, як структурний елемент національної економіки, умови функціонування державних підприємств повинні бути максимально наближеними до ринкових, що провокує стирання меж між сферами реалізації державної та приватної підприємницької ініціатив та породжує ситуації, коли їх інтереси перетинаються. Як показано на рис. 2, утворюються зони (№ 3), сприятливі для

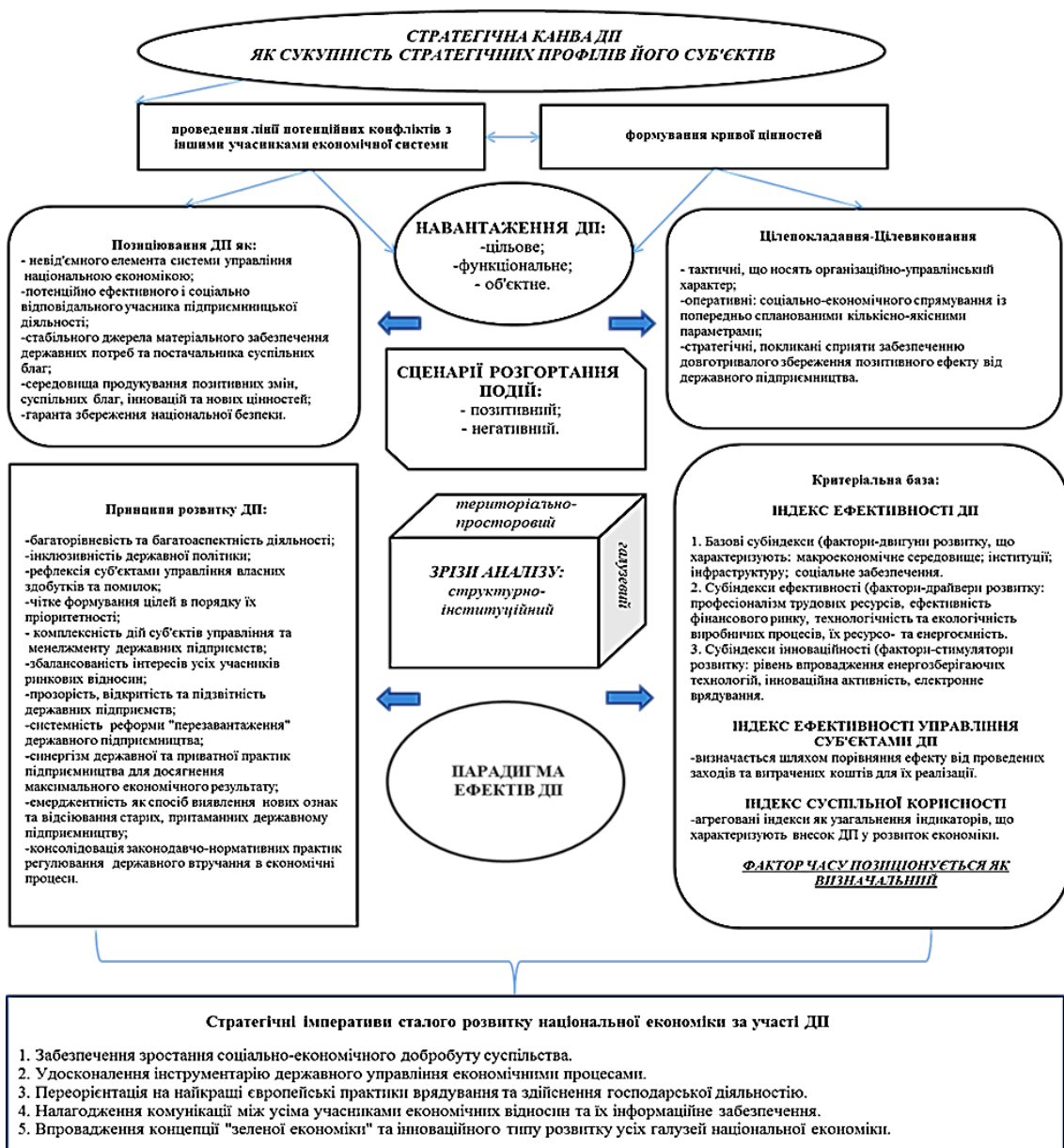

Рис. 1. Характеристика елементів ребрендингу державного підприємництва як невід'ємної складової національної економіки

Примітка: Розроблено автором самостійно

об'єднання зусиль, знань і ресурсів усіх учасників економічних відносин.

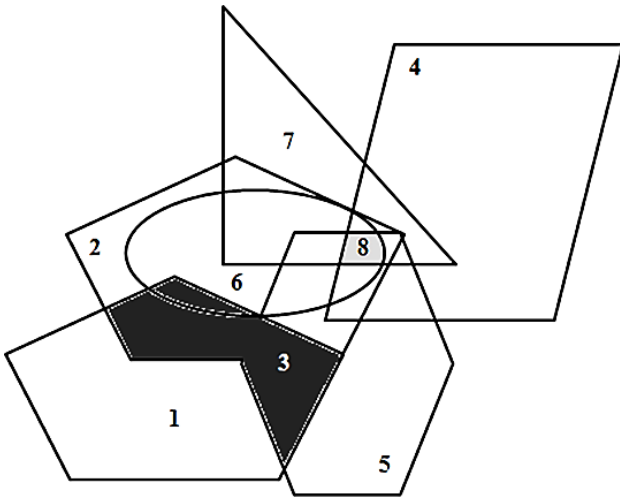

Рис. 2. Схематичне зображення системної взаємодії приватного та державного підприємства

1 – приватне підприємство; 2 – державне підприємство; 3 – зона перетину цілей/інтересів приватного та державного підприємства; 4 – держава як суб'єкт економічної та управлінської діяльності; 5 – населення та його потреби; 6 – керівництво та працівники підрозділів державних підприємств; 7 – суб'єкти управління, у підпорядкуванні яких знаходяться суб'єкти державного підприємства; 8 – зона перетину цілей та інтересів усіх учасників економічних відносин у рамках державного підприємства

Примітка: Побудовано автором на основі [6, с. 7-10]

Відбувається соціалізація державного підприємства, яку якнайкраще описує концептуальна ідея моделі penta-helix, що полягає у становленні тісних взаємозв'язків між державою, представленою суб'єктами та об'єктами управління, приватним сектором, населенням, сектором академічних знань та учасниками ринку капіталів і послуг [5]. Їх співпраця на усіх рівнях продукує ланцюг позитивних соціальних змін, включаючи: соціальне підприємництво, соціально орієнтовані інновації, корпоративна соціальна відповідальність, соціальні фінанси, тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Загалом досвід реформаційно-трансформаційних змін у системі соціально-економічних відносин показує, що жодна з країн світу не змогла повністю відмовитися від державного підприємства. Тим більше на сучасному етапі державотворення в умовах інтенсифікації глобалізаційно-інтеграційних процесів спостерігається зростання ролі державного підприємства і зародження тенденцій щодо відновлення використання модернізованої версії політики державного етатизму. За останні 15 років кількість китайських компаній у рейтингу Fortune Global 500 збільшилася у понад 20 разів, індійських – разів у вісім, а латиноамериканських – більше, ніж удвічі, тобто вплив державних підприємств розглядається вже у площині глобальної економіки [4, с. 107]. В Україні ж узятو курс на максимальну приватизацію державних господарських

єдиниць, включаючи стратегічно важливі, навіть за умов, коли ті володіють необхідним потенціалом для виходу на міжнародні ринки, що, насамперед, становить під загрозу національну безпеку країни в умовах воєнного конфлікту з країною-сусідом.

Беручи до уваги глобальні трансформаційні тенденції, світову геополітичну нестабільність, зміцнення центрів економічного зростання, подальше ігнорування акумульованих проблем навколо державного підприємства може ще більше поглибити фінансово-економічну кризу та наростаючу соціальну нерівність.

У цілому стратегічне бачення розвитку державного підприємства має будуватися з використанням інноваційних та прогресивних моделей, котрі пройшли апробацію. Основоположними серед них розглядаємо наступні: стратегію блакитного океану (широко використовується підприємствами азіатських країн як інструкція з формування власної ніші у конкурентному середовищі на основі інноваційної діяльності та ефективного ризик-менеджменту); модель penta-helix (концепція міжсекторної кооперації); бізнес-модель 3C's (оригінальна версія моделі включає три основні компоненти: the customer – клієнт; the competitor – конкурент; the corporation/company – корпорація/компанія як спосіб адаптації до ринкових умов діяльності); рекомендації OECD з метою удосконалення корпоративних управлінських практик у державному секторі. При формуванні незалежної управлінської еліти державного сектору слід використовувати принципи побудови підприємницької діяльності, зазначені у маркетинговій моделі «4C». У цей же час продукування новацій на основі концепції «нової економіки» дозволить якнайкраще реалізувати інноваційну складову реформації (включаючи управлінський аспект) та забезпечити широке впровадження новітніх технологій у середовищі функціонування суб'єктів державного підприємства [4, с. 116-117; 5; 7, с. 14-20].

Суть перспектив подальших досліджень у даному напрямі полягає у розробці детальної покрокової інструкції щодо реформації державного підприємства з врахуванням останніх змін у реформі державної власності, зумовлених підтримкою урядом країни законопроекту про приватизацію та ухваленням тріажу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо / Національна доповідь. [Лібанова Е. М., Балакірева О. М., Ермолаєв А. В. та ін.] – К.: 2013. – С. 112.
2. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НАН України М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.

3. Осецький В. Л., Марченко В. М. Соціальна відповідальність корпорацій України як фактор забезпечення їх конкурентоспроможності / В. Л. Осецький, В. М. Марченко // Економіка та держава. – № 1. – 2007. – С. 9-12.

4. Мельник А., Тинська І. Генезис державного підприємництва в Україні і світі: від приватизації до інтернаціоналізації / А. Мельник, І. Тинська // Журнал Європейської економіки. – Т. 16, № 1(60) – 2017. – С. 95-118.

5. Bjork F. (2016). Social innovation, sustainable development and governance [PowerPoint Presentation], Sweden. Retrieved from: <https://www.slideshare.net/lufrbj/si-sd-governance>

6. Лапыгин Д. Ю., Лапыгин Ю. Н. Управленческие решения, «Управленческие решения: учеб. пособие». – М.: Эксмо, 2009 г. – 448 с.

7. В. Чан Кім, Рене Моборн. Стратегія блакитного океану: як створити беззмарний ринковий простір і позбутися конкуренції. Перекладено за виданням: Kim W. Chan. Blue ocean strategy: how to create uncontested market space and make competition irrelevant / W. Chan Kim, Renee Mauborgne. – Expanded edition. – Boston: Harvard Business School Publishing, 2015. – 288 p.

8. Про затвердження Порядку встановлення чітких цілей діяльності для державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі: Постанова Кабінету Міністрів України від 9.11.2016 р. № 1052 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1052-2016-п/paran10#n10>

9. Про затвердження Методичних рекомендацій застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 20.12.2012 р. № 1466 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://meold.kmu.gov.ua/minec/control/uk/publish/printable_article?art_id=199988

10. Про затвердження Методики визначення частки державного сектору у складі економіки: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 20.12.2012 р. № 1466 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0110-13>

11. Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248295032>

12. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2017 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2018 р. і 2019 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 2016 р. № 399 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249169883>

13. Про схвалення Комплексної програм реструктуризації державних підприємств: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2001 р. № 401-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/401-2001-p?test=4/UMfPEGznhh8tj.ZiBqPfgHI4pMs80msh8le6>